

УДК 811.161.2'367.63-112
DOI 10.35433/philology.2(100).2023.126-138

СЕМАНТИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙМЕННИКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ У ЩОДЕННИКОВОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVIII СТ.

В. В. Денисюк*, О. В. Дуденко**

Статтю присвячено семантико-граматичним особливостям повноголосних / неповноголосних форм прийменників **через** / **чрез**, **перед** / **пред**, **серед** / **среди** в пам'ятках щоденникового дискурсу. Автори акцентують на тому, що вибір різних форм продиктований екстралінгвальними чинниками, зокрема перебування М. Ханенка на службі в Санкт-Петербурзі позначилося на активному вживанні неповноголосної форми **чрез**, підтримуваної в тогочасній Російській імперії традицією наслідувати польську мову, тоді як мова щоденника Я. Марковича, який перебував в українськомовному середовищі, засвідчує домінування повноголосних форм. З-поміж досліджуваних прийменниково-відмінкових форм широку семантичну палітру реалізують конструкції з прийменником **чрез** – це локативні, темпоральні, причиново-наслідкові, інструментальні значення, останні з яких розвинулися під впливом польської мови. Семантично тотожними є конструкції з прийменником **через**. Це засвідчує активні процеси розподілу сфер уживання повноголосного і неповноголосного варіантів та закріплення їх за відповідними мовами. Конструкції з прийменником **перед** / **пред** репрезентують вузьку семантичну палітру – переважно локативну та темпоральну, які реалізує й інше повноголосне утворення – прийменник **передом**. Загалом обмежене функціонування в українській мові першої половини XVIII ст. властиве прийменнику **серед** / **среди**. Дистрибутивними граматичними ознаками прийменниково-відмінкових форм є вираження іменного компонента орудним відмінком. Досліджуваний період засвідчує завершення закріпленості того чи того прийменника за тим чи тим відмінком, що підтверджують аналізовані писемні пам'ятки, у яких наявні конструкції з родовим чи знахідним відмінком, витіснені в сучасній українській мові для реалізації деяких значень формою орудного відмінка. Нова українська мова успадкувала тільки повноголосні форми прийменників.

* кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та методики її навчання
(Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини),
e-mail: dvv2812@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6773-1380

** кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та методики її навчання
(Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини),
e-mail: o.v.dudenko@idpu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-9168-6321

Ключові слова: українська мова першої половини XVIII ст., щоденниковий дискурс, прийменник, прийменниково-відмінкова форма, семантика, просторові відношення, темпоральні відношення, об'єктні відношення.

SEMANTIC AND GRAMMATICAL FEATURES OF PREPOSITIONAL CONSTRUCTIONS IN DIARY DISCOURSE OF THE UKRAINIAN LANGUAGE OF THE FIRST HALF OF THE 18TH CENTURY

Denysiuk V. V., Dudenko O. V.

The article is dedicated to the semantic and grammatical features of full-vowel / not full-vowel forms of prepositions "**cherez** / **czrez**", "**pered** / **pred**", "**sered** / **sredy**" in the records of diary discourse. The authors emphasize the fact that the choice of different forms was dictated by extralingual factors, including the participation of M. Khanenko in the service in St. Petersburg, which affected the active use of not full-vowel form "**cherez**" used in the Russian Empire at that time by the tradition of imitating the Polish language, while the language of the diary of Ya. Markovych who was in the Ukrainian environment, confirmed the dominance of full-vowel forms. Constructions with the preposition "**cherez**" – they were locative, temporal, cause-and-effect, instrumental meanings, the latter of which developed under the influence of the Polish language among the studied prepositional-and-case forms, realized a wide semantic range. Constructions with the preposition "**cherez**" were semantically identical. This fact confirmed active processes of distribution of full-vowel and not full-vowel variants and fixing them in respective languages. Constructions with the preposition "**pered** / **pred**" realized a narrower semantic range – mainly locative and temporal, which was also realized by another full-vowel formation – the preposition "**peredom**". In general, the preposition "**sered** / **sredy**" was characterized by limited functioning in the Ukrainian language of the first half of the 18th century. Distributional grammatical features of prepositional-and-case forms were the expression of the nominal component by instrumental case. The studied period confirmed the completion in consolidation of this or that preposition to this or that case, which was proved by the analyzed written records, in which there were constructions with the genitive or accusative case, displaced in the modern Ukrainian language to realize some meanings by the form of the instrumental case. The new Ukrainian language inherited only full-vowel forms of the prepositions.

Keywords: the Ukrainian language of the first half of the 18th century, diary discourse, preposition, prepositional-and-case form, semantics, spatial relations, temporal relations, object relations.

Постановка наукової проблеми.

Прийменникова система української мови впродовж свого формування зазнала як кількісних, так і якісних змін. Це стосується, зокрема, активного її поповнення одиницями інших частин мови та розширення чи звуження спектра значень.

Попри те що проблемам функціонування прийменників у сучасній українській мові присвячено досить велику кількість публікацій (І. Вихованець, К. Городенська, З. Іваненко, А. Колодяжний, І. Коплик, Н. Куш, Т. Салехова, М. Степаненко, К. Шаповал, та ін.), дослідження цього класу слів залишається однією з актуальних проблем сучасної лінгвістики, оскільки й нині в живих мовах відбувається повільний, але

глибокий процес семантичних перетворень у системі прийменників, клас прийменників поповнюється новими елементами, протікає процес перерозподілу семантичних функцій прийменників. В умовах нових суспільно-економічних викликів, що значною мірою детермінують і відношення між мовними одиницями, такий клас релятивних елементів, як прийменники, сам кількісно зростає і якісно ускладнюється, пристосовуючись до найбільш влучної вербалізації цих нових відношень.

Проте багато питань, що стосуються функціонування прийменників у діахронії, також вимагають невідкладного лінгвістичного вирішення. Зокрема, значний інтерес у цьому аспекті становить XVIII ст., коли

вплив польської мови на українську поступово затухає, натомість збільшується російсько-церковнослов'янської, що проявляється в боротьбі мовних засобів для вербалізації різних аспектів життєдіяльності людини. Особливо це помітно в тих жанрах, що не залежали від стильових вимог, значною мірою відображаючи живе мовлення автора, а отже, мовну ситуацію на одному із соціальних рівнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Констатуємо, що українська лінгвістична діяхроністика на сучасному етапі до прийменника звертається вряди-годи, що, мабуть, можна пояснити двома причинами: по-перше, діяхронна україністика має досить-таки потужні розділи "Прийменник" в академічному виданні "Історія української мови. Морфологія" (1978), де В. Німчук докладно описав специфіку первинних і вторинних прийменників у часі [9: 413–448], та "Синтаксичні функції прийменників» (В. Німчук) і "Другорядні члени речення" (Г. Щербатюк) в академічному виданні "Історія української мови. Синтаксис" (1983), де В. Німчук у докладній семантико-синтаксичній параметри прийменників *без(ь), въ (в, во, у), въз(ь), въз(ь)ль, до, за, изъ / съ – з(із)* [10: 131–230], а Г. Щербатюк указала найбільш характерні прийменниково-відмінкові конструкції, що реалізують синтаксичні функції додатка, означення та обставини [20: 70–92]. Нині зауваги про прийменник можна подібати вкрай рідко, хіба тільки в лінгвістичній характеристиці мовних особливостей опублікованої пам'ятки. До прикладу, І. Чепіга, готуючи до видання Пересопницьке Євангеліє, дослідила деякі його синтаксичні особливості, зокрема звернула увагу на домінування конструкції *до + Р. в. над к(ь) + Д. в., семантику конструкцій після + Р. в., по + М. в., о + М. в., за + З. в.* [19: 32–34]. В. Мойсієнко у вступній статті до видання "Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р." навів низку

прийменниково-відмінкових конструкцій, зазначивши, що вони виконують ті самі функції, що і в києворуський період. Дослідник, зокрема, зафіксував і конструкції *передо + О. в. та через + З. в.* [7: 19]. Традицію такого аналізу підтримала І. Царалунга, яка у вступній статті до видання "Акти Вижівівської міської книги XVII ст." подала розгорнуту систему прийменниково-відмінкових конструкцій, з-поміж яких є і *перед / пред + О. в.* [18: 33–35]. В. Мойсієнко коротко характеризує особливості вживання прийменника в Луцькій замковій книзі 1560–1561 рр., зауважуючи, що писарі послуговувалися переважно непохідними утвореннями, вторинні ж зафіксовано спорадично [8: 111]. Л. Ящук у Кременецькій земській книзі 1578 р. зафіксувала низку питомих і запозичених прийменників, що "виконують найрізноманітніші функції" [21: 33]. У коментарях до інших пам'яток або взагалі відсутня згадка про прийменники, або маємо мінімальну згадку про їх наявність у тексті. У цьому загалі звертає на себе увагу майже повна відсутність коментування прийменників / конструкцій зі структурно однотипними прийменниками, що репрезентують повноголосну / неповноголосну форми – **через / чрез, перед / пред, серед / среди** (за винятком наведених коментарів, а також словопоказчиків до деяких пам'яток, перелік ужитих словоформ яких підтверджує функціонування того чи того прийменника. До прикладу, "Показчик слів та словоформ" до "Зерцала богослов'я" К. Ставровецького засвідчує тільки неповноголосну форму *пред* (з О. в.) [1: 585]). Такий стан речей дає всі підстави припустити, що прийменник не можна вважати повністю дослідженим класом слів, принаймні в діяхронії, тим паче, що і згадані прийменники майже не представлені ні в коментарях до опублікованих писемних пам'яток, ні в академічних виданнях. Усвідомлюючи позамовні чинники, що в совітський

період визначали джерельну базу українських діяхронних досліджень, а також скерування у витворенні історії української мови в нерозривному зв'язку з московсько-церковнослов'янською, функціонування прийменників **через** / **чрез**, **перед** / **пред**, **серед** / **среди** простежимо на матеріалі щоденникових записів генерального хорунжого Миколи Ханенка, що охоплюють період з 1719 р. по 1754 р., та Якова Марковича, що охоплюють період з 1735 р. по 1740 р. Зауважимо, що "Щоденник" останнього слугував джерелом спеціального дослідження структурно-семантичних особливостей прийменниково-субстантивних комплексів просторової та часової семантики, яке виконала Т. Сивокозова на матеріалі пам'яток української мови XVII–XVIII ст. зі Східного Полісся [12].

Мета дослідження передбачає з'ясування семантичних та граматичних параметрів конструкцій із прийменниками **через** / **чрез**, **перед** / **пред**, **серед** / **среди**.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як зазначав В. Німчук, перші два з аналізованих прийменників належать до первинних праслов'янських [9: 416]. За даними "Етимологічного словника української мови", прийменник **перед** утворений за допомогою суфікса *-dъ* [5: IV: 340], тоді як **серед** є формою місцевого відмінка іменника **serda* 'середина' [5: V: 218], а в **через** "кінцеве *-z* з'явилося під впливом прийменників *vъz*, **jъz*" [5: VI: 302]. Звертає на себе увагу те, що ці прийменники впродовж розвитку мали неповноголосну і повноголосну форму, до того ж нечаста їх поява в писемних текстах може слугувати додатковим підтвердженням їх вторинного походження, а тому й дещо обмеженого функціонування. Наприклад, кількісно-статистичні підрахунки, проведені на матеріалі "Щоденника" М. Ханенка, свідчать про неоднаковий пріоритет форм:

повноголосну форму прийменника **через** засвідчено всього 7 разів, **перед** – 183, **серед** (тільки у складі утворення **посеред**) – 1, тоді як неповноголосну **чрез** – 588, **пред** – 41, **среди** – 1 раз. Щоденникові записи Я. Марковича за 1735–1740 рр. демонструють також повноголосно-неповноголосну диспропорцію: **через** – 347 разів, **перед** – 130 разів, **чрез** – 18 разів, **пред** – 2 рази, прийменника **серед** / **среди** жодного разу не зафіксовано, однак трапляється форма **передом**, про що йтиметься далі.

Активність неповноголосного прийменника **чрез** можна пояснити впливом польської мови, де функціював прийменник **przez**, що більшою мірою відповідав закономірному розвитку праслов'янського **perzъ*. М. Мозер доводить, що конструкція "**чрез** / **через** + З. в." з інструментальним і причинним значенням є запозиченням в українську просту мову з польської, а для російської мови лінгвіст кваліфікує її взагалі як "синтаксичний полонізм, українізм або білорусизм" [22: 245]. Лінгвіст наводить контексти з пам'яток російської мови, зауважуючи, що до 60-х років XVII ст. вживаною була тільки неповноголосна форма, і лише після 60-х років зафіксовані перші контексти з повноголосною формою, що семантично була тотожною неповноголосній формі польсько-українсько-білоруського прийменника [22: 254]. Попри натяки на російськість повноголосної форми (а вони в російській мові представлені найменше з-поміж трьох східнослов'янських), зазначимо, що українські писемні пам'ятки засвідчують уживання повноголосної форми майже на 100 років раніше, напр.: *Они **через море** сухо преведени, / а мы от идолов к богу присвоени* [17: 90]; *Ачь и тыхъ четырехъ розличными фортеми и дивными штуками **череэ** розмаитые **начича дѣа** своего непреста^{но} оусилуеть, тагнуци до себе* [15: 25], та ін. Проте, як доводить сучасний стан української мови, ні

польський прийменник **przez**, ні неповноголосний варіант **чрез** у ній не прижився і був витіснений повноголосною формою.

Досліджувані щоденники засвідчують функціонування прийменника **через** зі 3. в. Такі конструкції, зокрема, реалізують:

- **просторові відношення**: 1) на позначення місця, по якому з одного кінця в інший відбувається рух, напр.: *П. обозный енеральный зъ командою своею переходилъ **черезъ городъ*** [4: 122]; *Я-жь, отобѣдавши у сотника, поехалъ **черезъ Куровъ**, где засталъ мужиковъ въ собраніи, которіи какъ на самого ясне порвались съ дубьемъ* [4: 217]; 2) на позначення проміжку простору, який минають, рухаючись куди-небудь, напр.: *Рано зъ полковникомъ осматривали работъ коло мостовъ въ городъ ... и даже до вигону, **черезъ Новое Мѣсто*** [4: 237]; *Рано поехал з Глухова до Дунайця, а оттол по пасѣкам, и на ночь **через футор** свой Калюжновский пріехал в Сварков, где и заночевал* [3: 69–70]; *Сего дня з ночлѣга поехавши, приехал до перевозу Мутинского, где переехавши **через Сеймъ** и уехавши мил з 2, у Кросень обѣд имѣл, а оттол по обѣдѣ поехавши, ночлѣгъ имѣлъ на Сухом Ромну* [3: 81]. Наведений ілюстративний матеріал доводить функціонування конструкції із семантично тотожним значенням. Конотацію створює радше контекст, що в одних випадках експліцитно (за допомогою дієслівних компонентів) указує на рух через якийсь локус як транзитну одиницю, в інших – у межах цієї одиниці, хоч імпліцитно семантика розширюється до "транзитної". На думку Т. Сивокозової, така конструкція "може входити до складу двокомпонентної структури, що становить поєднання двох прийменниково-субстантивних комплексів у межах однієї структурної моделі та має певне просторове значення через вказівку на два локативні орієнтири відповідно. Зокрема, двокомпонентна структура моделі **черезъ** (*через, чрезъ, чрез*,

чрезъ, през) + S_{acc} + у (*въ, в, во*) + S_{acc} визначає наскрізний шлях руху через внутрішні межі локативного орієнтира, який розташований на шляху до кінцевого пункту руху" [11: 81]. Щоденникові записи Я. Марковича засвідчують незакріплений порядок розташування комплексів у цій моделі: *Рано поехал я з Глухова **в Сварковъ через футор Калюжновский** и в Сварковъ обѣдал* [3: 89]; *... по обѣдѣ поехали: он в Дунаецъ, а я **в Сварковъ через футор**, где и ночевалъ* [3: 128]; 3) на позначення місця, над яким розташовано що-небудь, напр.: *Рано зъ полковникомъ осматривали работъ коло мостовъ въ городъ и **черезъ рѣку Остеръ*** [4: 237];

- **об'єктні відношення**, зокрема вживаються: 1) на позначення суб'єкта дії, напр.: *Полковнику **черезъ Якова цилюрика** позыченъ Военный Уставъ* [4: 127]; *Сего-жь числа ввечеру **черезъ нарочного зъ Глухова компанѣйця** получилъ указъ, чтобъ распустить въ дома роботныхъ людей* [4: 238]; *Писал я в Глухов до жени **через Алексѣйця**, через которого и шубу отослал, а писал о тамошнем управленіи; писал и до п. Стефана* [3: 114]; ***Через Валкевича** писал я до жени и п. Михайла* [3: 138]. Такі конструкції можна кваліфікувати і як різновид способу дії, оскільки особа (Яков цилюрик, нарочний компанѣець, Алексѣець, Валкевич) є посередником виконання тієї чи тієї дії; 2) на позначення засобу як складника технологічного процесу, напр.: *Подобный есть збанковъ а бувають тіе каліани сребрніе, люсяндровіе, кристаловіе и деревяніе, при которихъ чубукъ сафянавый крученый зверху неякое зеліе ... тютюну, а въ низу вода и **черезъ воду**, якъ бардакъ, курятъ* [16: 177–178];

- **часові відношення**, зокрема вказують на проміжок часу, упродовж якого відбувалася та чи та дія: *День былъ хмарний и з отлигою, метелицею снѣжною, которая от полдня начавши ити, ишла до вечора и **через всю ночь**, отчего снѣгу премного умножилось* [3: 5]; *День был увес*

хмарен, вѣтрян и силний дождь **через увес ден** и чрез всю ночь ишоль, отчего везде много води умножилос [3: 33]; **Через феврал мць и марта** поннѣ жестокіе болезни пановали в людех [3: 117].

Натомість конструкції з прийменником **чрез** реалізують ширшу семантичну палітру. Домінантними є об'єктні відношення, що детерміновано жанровою специфікою пам'яток: М. Ханенко активно послуговується пасивними конструкціями, де особа-діяч є своєрідним "інструментальним" еквівалентом, напр.: *При писмѣ къ полковнику стародубовскому г. Максимовичу послана челобитная моя въ полковую стародубовскую канцелярію **чрезъ Грицька** и писмо до писара судового Косача* [4: 217]; *Послано **чрезъ Омеляна Чеха** 3 колеса въ Курковичи для придѣлания еще 3-хъ до нихъ и велено ему-жъ старатися бруса дубового вывезти* [4: 221]; *Писаль писма въ Глуховъ **чрезъ Делятурова сина** и **чрезъ саржанта** гварнизону глуховского, **Анисима Осмолова**, до Скоропадского; до Чуйкевича, до Юсифа и до жены* [4: 256]; *Оные писма отпущены въ Глуховъ **чрезъ** отъехавшого туда **куріера Калугина*** [4: 412]; *Посланъ приказъ до войта лѣсконозкого о взиманіи половины рыбы зъ 7 озеръ лѣсконозкихъ **чрезъ смотрителя** стану роговского **Алексія Даниловского**, жителя каменского* [4: 473], та ін. Зрідка послуговується неповноголосною формою для реалізації особово-інструментальної семантики Я. Маркович: *Писал до Каратаева о куплѣ чаю, до Борзни, до Заруцького **чрез куріера*** [3: 21]. Явне домінування в щоденникових записях М. Ханенка прийменника **чрез** над **через** свідчить про потужний вплив польської мови, де прийменник **przez** зі 3. в. здавна був основним засобом синтаксичної вербалізації суб'єкта в пасивній конструкції, напр.: *із Piotr Alexándrynski pátryiárchá przez kácyrze wugnány / thákže **przez Dámázá páryezá** przywrocon był*. KromRozm III O5v (49); *Y obiáwiono iest **przez iednego***

mnicha із *iuż Pan Bog raczył poćieszić krolá Polskiego w potomstwie*. BielKron 349; *Ale Bolesław **przez spiegi** wczás ostrzeżony zászadzil sie z Swantopolkiem w ciásnych mieyscach*. StryjKron 170 [23: 409]. Зазначимо, що його кириличний відповідник **през** жодного разу не трапився в досліджуваних записах.

Об'єктні відношення домінують і в прийменниково-субстантивній конструкції в наведеному далі контексті. Крім значення 'знаряддя дії', конструкція водночас має нашарування "способової" семантики, напр.: *Отпущено солоду 2 осмачки и 1 четверикъ, да 7 сувоевъ полотна, **чрезъ подводы лѣсконозкіе**, при писмѣ до жены въ Городище* [4: 487]. Значення способу дії спостерігаємо і в наступному контексті: *Въ вечеру была везде по домамъ въ окошкахъ **чрезъ выставлене свѣчъ** иллюминація* [4: 83].

Просторові відношення об'єктивують "транзитну" семантику – указують на місце (населений пункт, річка, фортифікаційна споруда), через яке відбувається рух далі, напр.: *Одтоль віехалъ въ 2-мъ часу и переехалъ **чрезъ Мѣдное**, зъ перемѣною коней, прибыльъ позно въ Торжокъ* [4: 46]; *Былъ рано въ коллегіи, а одтоль **чрезъ крѣпость** ишоль и бывъ въ церквѣ Петропавловской* [4: 75]; *Сего числа **чрезъ** оные **малые Невки** люди переходили* [4: 82]; *По полуночи въ 2-мъ часу Большая Нева стала, **чрезъ которю** и начали коло обѣдень люде ходити. Я **чрезъ Малюю Неву** переходилъ отъ митного двора и бывъ въ коллегіи* [4: 82–83]. Двокомпонентні локативні конструкції зафіксовані і з прийменником **чрез**, проте "транзитна" семантика дещо затухає, тоді як другий компонент активує функцію уточнення локусу дії: *Рано, простясь зъ домашними, віехалъ въ путь къ Глухову и переехалъ **чрезъ Десну въ Камень**, попасаль коней въ Кренидовиць* [4: 226].

Причинові відношення реалізують конструкції з прийменником **чрез**, що вказують на погодні умови: *Никуда зъ*

квартири не бывали ради великой **чрезъ весь день непогоды** [4: 49]; осіб: Послѣ обѣда былъ у мене Василій Андреевичъ Воейковъ, гвардіи семеновского полку подпоруччикъ и привезъ сръбную табакерку за мою, которая **чрезъ нихъ** въ домѣ господина Косогова пропала [4: 78]; Одтоль віехавши рано, ехалъ при великой дождевой непогодѣ и самъ передомъ приехалъ въ Шатрищи и сталъ на попасъ у Іосифа лукашевича, а потомъ нескоро уже возки прибыли и ради бывшего **чрезъ весь день** дожджа принужденъ тутъ-же и ночовать [4: 226–227]; дії: По утру для тоей-же нужды были въ канцеляріи и отправленіе по тому-жъ дѣлали, а пришедъ въ домъ, какъ сталъ обѣдать, то въ кушаньѣ между бураками проглотилъ кость, которая, увязши въ горлѣ, чуть не привела мене къ смерти, и для вибитья оной зъ горла, какъ простые способы битьемъ въ плечи, яствіемъ скоринки, питьемъ воды, такъ и инструментовъ и палцовъ клажею въ горло и чищенъемъ употреблены и **чрезъ то** въ отчаяніе, почитать, приведенъ былъ [4: 480–481]; велѣл горьлку в шинки раздавать, а не держат оной, чтоб не усыхалася и **чрезъ тое** убитку не было [3: 165]; географічні об'єкти: Писалъ до жены **чрезъ Лѣсконоги**, да въ Лѣсконоги-жъ до атамана и войта о рибѣ, а въ Команѣ о грунтѣ Смоляниковъ и о каменьѣ [4: 496] як причину того, що спонукало до якоїсь іншої дії чи стало на її заваді.

Конструкції з прийменником **чрез**, реалізуючи часові відношення, указують на певний проміжок часу, впродовж якого щось відбувалося, відбувається чи відбуватиметься. Зазвичай М. Ханенко та Я. Маркович конкретизують темпоральну семантику, послуговуючись для цього або лексемами з часовим значенням, або сполученням числівника (цифрове вираження) з іменником (другий спосіб вираження засвідчено тільки у "Щоденнику" М. Ханенка), напр.: Наводненіе было великое и прибывала вода **чрезъ 6 часовъ** ровно, которой

прибыло на полтретя аршина зъ верхкомъ [4: 73]; Я **чрезъ весь день** не могъ и нискуди изъ квартиры не бывалъ [4: 425]; ... по полдни ездили мы оба и съ нами Гамалія до князя Н. Юр. Трубецкого, съ которымъ изъ окказіи стороны саранчи говорили, чтобъ поудержано винокурение еще **чрезъ годъ** и устроени-бъ магайзены для наполненія хлѣбомъ ради скудного народа [4: 447–448]; День былъ израдній, ясний и теплій, а у вечеру наступила хмара и **чрезъ всю ночь** блискавица и гром и силний дождь ишолъ [3: 33]; День подобній был тихостію, ясностію и о полднѣ теплою, а у вечеру и **чрезъ ночь** тихо, ясно и з жестокою стужею [3: 321].

Прийменник **перед** у мові киеворуського періоду вживався з О. та З. в. [10: 144]. Досліджувані "Щоденники" підтверджують, що відмінкова валентність аналізованого прийменника впродовж століть не змінилася. Найбільшою кількістю вживань представлені прийменниково-відмінкові конструкції, що реалізують часову семантику. Номінаторами часу є лексеми на позначення: частин доби (Одтоль въ 11-мъ часу **передъ полуночю** поехали и прибыли [4: 93]; Рано прибылъ въ Носовку, а **передъ вечеромъ** въ Ньжинѣ [4: 138]; День былъ сперва ясенъ мало, а послѣ хмарен и **передъ вечеромъ** дождь доволний [3: 149]; ...просто поехали за женою и приехали к становиску в 10-м часу **передъ полночю** [3: 157]. До цієї групи зараховуємо і конструкції з іменниками, у семантичній структурі яких є темпоральна сема (Послѣ обѣда приведенъ въ дворець посоль китайскій съ своєю свитою, а **передъ обѣдомъ** и между обѣдомъ палено зъ пушекъ доволно въ крѣпости и на суднахъ, **передъ дворцомъ** на Невѣ стоящихъ [4: 57]; Сей день пробавили у футорѣ Криворудскомъ и **передъ обѣдомъ** ездили осматриват сѣна уробленного, которого било скирт по сей день скирт 30 [3: 34]; ночь хмарна, а **передъ свѣтомъ** дождь велми великий и вѣтер [3: 149]); церковних служб і

відправ (Сегодня послѣ обѣда пошелъ въ монастырь невскій и тамъ, **передъ вечернями** пришедши, ночовалъ у отца Василія, священника тамошнего [4: 65]; **Передъ службою Божою** была у мене старшина полковая [4: 144]; **Передъ обѣднями** были у канцлера Бестужева [4: 443]; Родителка и с нею братовая Семенова приехали в Сварков **перед службою** [3: 234]; релігійних свят (Отписалъ къ зятю Петру Савичу, чтобъ приездилъ до Глухова за два или три дни **передъ Николаемъ** [4: 477]; Посланники запорожскіе, которіе еще прошлого году **перед Петром** поехали в С.П.бурхъ з прошеніем милости и с подданством своим Ея Им. Вву, приехали сюда, чили повернулис, з милостію гдрезою знатною [3: 16]), а також вказівний займенник **сей** як контекстуальний виразник часу (Паничу подарилъ купленные **передъ симъ** запонки [4: 90]). Наведений ілюстративний матеріал засвідчує, що для реалізації темпоральної семантики М. Ханенко та Я. Маркович послідовно послуговувалися іменним компонентом у формі О. в.

Прикметно, що генеральний хорунжий за допомогою прийменниково-відмінкової форми **перед + О. в.** вербалізує просторову семантику, указуючи на "дистантну локалізацію щодо горизонтальної ... осі", тобто "місце перед просторовим об'єктом" [2: 335]. В абсолютній більшості випадків субстантивний компонент указує саме на об'єкт, напр.: ... **перве** палено зъ пушекъ на трехъ суднахъ, на Невѣ стоячихъ, потомъ зъ крѣпости и зъ адмиралтейства, да знову зъ пушокъ **передъ дворцомъ** поставленныхъ [4: 50–51]; ... **въ 8-мъ** часу по полудни былъ **передъ дворцемъ** на Невѣ фейерверкъ и везде по домамъ, а особливо все адмиралтейство убрано было фонарями преизрядно для иллюминации [4: 89]; полковникъ зъ всею старшиною встрѣтилъ **передъ крилцемъ** [4: 144]; ... когда прибыла государиня въ лѣтний дворецъ, то тутъ многіе господа и кавалери и

другихъ чиновъ встрѣтили **передъ дверми** [4: 368], та ін. В аналізованих щоденникових записах Я. Марковича цю форму для реалізації відповідної семантики не відзначено.

З О. в. прийменник **перед** указує і на суб'єкта як одного з учасників зустрічі (Рано были съ Гудовичемъ **передъ графомъ Розумовскимъ** [4: 380]) або комунікації (... **надъ** вечера имѣли розговоръ съ Тризною о его рѣчахъ, произнесенныхъ отъ него **передъ служителми и Носенкомъ** [4: 429]; Исповѣдалъся **передъ отцемъ Яковомъ** старикомъ [4: 486]), об'єднаних одним локусом. Засвідчено контекст, у якому субстантивний компонент цієї моделі, ужитий у формі О. в., в однині реалізує семантичну множину: Зъ **подъ** Тарковъ рушила армія, а за нею уже назадъ козаки наши **надъ** вечера: гдѣ когда самъ его императ. величество ѣхатъ изволилъ **передъ армією**, подали наши старшина чолобитную о избраніи гетмана зъ вираженіемъ прошенія такового, яке и въ грамотѣ, чрезъ насъ присланной, написано [16: 185]. У цій групі спорадично фіксуємо давню конструкцію зі З. в. (Рано былъ въ сенатѣ и явился **передъ сенаторей**, которіи стали слушать знову дѣло Соколовского съ Янушкевичемъ [4: 411]; По утру ездили до Александра Борисовича Бутурлина и просили о крелевецкомъ ярмарку, а оттоль были въ дворцѣ, где Якубовичъ допущенъ будучи **передъ государиню**, говорилъ рѣчь перво ставши на колѣннихъ [4: 445]), хоч далі автор уживає в цій конструкції тільки О. в. (Слушано дѣло въ сенатѣ наше, где **передъ сенаторами** Соколовскій бранніе слова говорилъ, о чемъ я и протествовалъ [4: 423]).

У щоденникових записах Я. Марковича натрапляємо на прийменник **передом**. Таку його частиномовну кваліфікацію засвідчують "Словарь української мови" за редакцією Б. Грінченка [13: 117] та 20-томний "Словник української мови" [14], хоч укладачі 11-томного "Словника української

мови" таку функційну особливість слова **передом** залишили поза увагою. За спостереженнями К. Городенської, з-поміж дистантних статичних прийменників на горизонтальну локалізацію вказують прийменники шести груп, зокрема на "місце перед просторовим орієнтиром: *перед* + О. в., *поперед* + Р. в., *поперед* + О. в., *попереду* + О. в. <...> Проте основним засобом вираження цього значення є прийменник *перед*. Прийменники *поперед*, *попереду*, *спереду* відрізняються від свого основного аналога дистрибутивними ознаками, бо вони вживаються з родовим відмінком іменників, що означають сукупність істот" [2: 334–335]. Локативні конструкції з прийменником **передом** у "Щоденнику" Я. Марковича засвідчені з іменником чи займенником у формі Р. в. (*Присланъ з дабънету указ полковников всѣх, которіе были в походѣ ннѣшном Кримском, допрашиват об утекиших, чили передом корпуса пошедиших: козаках от походу в дома, почему и Павла Апостола, полковника Миргородского, допрашивано* [3: 48]; *Отправили з Сухоносовки передом себе возов волових два* [3: 163].

Сполучення з прийменником **передом** реалізують і темпоральну функцію. Якщо в сучасній українській мові функцію часової попередності виконують різні прийменниково-відмінкові форми, зокрема й **перед** + О. в. [2: 339], то, як засвідчують щоденникові записи Я. Марковича, в українській мові першої половини XVIII ст. таке функційне навантаження мали прийменниково-відмінкові форми **передом** + Р. в., **передом** + О. в.: *Сего дня в Сварковѣ обѣдалимо и с нами Івас з инспектором, а по обѣдѣ поехали в футор Калюжновский и поіовали, и оттол позно повернулис, а передом того приехал Владимир Войцеховичъ* [3: 207]; *... застали тут передом нами приехавших бунчукових товарищей: Степана Милорадовича, Івана Костенецкого, Семена Чуйкевича, Покорского меншого* [3: 245].

Конструкції з неповноголосною формою **пред** у "Щоденнику" М. Ханенка реалізують тільки часову (*Того-жъ 14 числа предъ вечеромъ прибыль въ Лубнѣ* [4: 21]; *Прибыль господинъ полковникъ зъ полкомъ и зъ 4-мя сотнями въ Стародубѣ зъ походу, въ 10-мъ часу предъ полуднемъ* [4: 24]; *... оттолъ передъ обѣдомъ отехавъ, прибыль въ Перегонъ въ 10 часу предъ полуночю* [4: 139] та ін.) та локативну (*... я зъ полковникомъ приехалъ цудомъ предъ полкъ, где отдана намъ честь, при играню музыки, ружьемъ и випалено зъ трохъ штукъ* [4: 141]; *Рано ездили до графа Алексія Петровича Бестужева-Рюмина, который по службѣ Божой представлялъ насъ предъ государиню на аудіенцію* [4: 253]; *По милости Божіей удостоился святого причащенья въ обители Невской, по отправленной тамъ же исповѣди предъ отцемъ намѣстникомъ Софроніемъ* [4: 321]; *По благости Божіей удостоился причастится святыхъ Таинъ въ церквѣ святого мученика Панкратія и исповѣдывалъся тоей-же церкви предъ священникомъ Александромъ Григоріевичемъ* [4: 413], та ін.) семантику. Наведений ілюстративний матеріал засвідчує активність О. в., хоч поодинокими випадками вживань представлено й конструкції зі З. в.

Одиничний випадок функціонування в досліджуваних записах Я. Марковича прийменниково-відмінкової конструкції **пред** + О. в. засвідчує об'єктні відношення: *... офѣцери отвѣтствоват будут пред военним судом* [3: 140].

Специфічним є функціонування прийменника **серед**. У досліджуваних текстах щоденникового дискурсу він засвідчений в одиничних контекстах. Наприклад, повноголосної форми прийменника **серед** у тексті "Щоденника" М. Ханенка не зафіксовано, проте один раз натрапляємо на контекст, у якому генеральний хорунжий на позначення осіб, в оточенні яких перебувають інші, вжив прийменник-дери́ват **посеред**,

що є результатом лексикалізації прийменника **по** та, за даними етимологів, скам'янілої форми місцевого відмінка іменника **serda* ('середина') [5: V: 218]: *Потомъ какъ приступили всѣ сотенные корогвы къ полковымъ знаменамъ и старшина полковая, и сотники, и значковые посередъ строю, при знаменахъ, стали, то я, учинивъ обявление о опредѣленіи въ полкъ стародубовскій полковникомъ г. Максимовича, велѣлъ читать въ слухъ всѣмъ данный изъ войсковой енеральной канцеляріи оному жъ господину полковнику унѣверсалъ* [4: 141]. Прийменник **посеред**, отже, реалізує ту саму функцію, що й **серед**. На цю специфіку вказав О. Мельничук, зазначивши, що "основна семантико-синтаксична вага в складених прийменниках з початковим *по* припадає на другий елемент, і тому всі такі прийменники в усіх слов'янських мовах вимагають від керованого імені тих самих відмінків, якими вони керують і поза сполученням з *по*" [6: 490–491].

Висновки й перспективи дослідження. Отже, жанрово-стильова специфіка щоденникового дискурсу давала змогу авторам повною мірою використовувати ресурси різних мов, що так чи так функціювали в першій половині XVIII ст. на українських теренах. Яскравим прикладом цього слугують повноголосні/неповноголосні форми прийменників **через/чрез, перед/пред, серед/среди**, що відображають народнорозмовну, польську та церковнослов'янську мовну стихію. Як засвідчують "Щоденники", активність виявляють повноголосні форми прийменників **перед, через** та неповноголосна прийменника **чрез**, підтримувана впливом польської мови. Найбільшу семантичну палітру реалізують конструкції з прийменником **чрез**. Основним граматичним засобом вираження іменного компонента є О. в., хоч спорадично засвідчені конструкції зі З. в. Нова українська мова успадкувала тільки повноголосні форми прийменників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Богословський трактат Кирила Транквіліона Ставровецького "Зерцало богословії" (Почаїв 1618): Факсимільне видання, транслітерація тексту і наукове дослідження / відпов. ред. В. Мойсієнко. Львів: Вид-во УКУ, 2021. 616 с.
2. Городенська К. Службові слова-морфеми. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. *Теоретична морфологія української мови* / за ред. І. Р. Вихованця. Київ: Пульсари, 2004. С. 328–373.
3. Дневник Якова Марковича. Т. 4: 1735–1740 роки / видав В. Модзалевський. Київ; Львів: Накладом НТШ, 1913. VIII, 385 с.
4. Дневникъ генеральнаго хорунжаго Николая Ханенка. 1727 – 1753 гг. Київ: Типографія Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1884. 524 с.
5. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / Мельничук О. С. (ред.). Київ: Наук. думка, 1982–2012. Т. 1–6.
6. Мельничук О. С. Синтаксис. *Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов* / відп. ред. О. С. Мельничук. Київ: Наук. думка, 1966. С. 335–449.
7. Мойсієнко В. Акти Житомирського уряду кінця XVI початку XVII ст. – важливе джерело вивчення тогочасної української літературно-писемної мови. *Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р.* / підг. до вид. В. М. Мойсієнка. Житомир, 2004. С. 5–41.
8. Мойсієнко В. Луцька замкова книга 1560–1561 рр. як відображення офіційної "руської мови" ВКЛ середини XVI ст. у її північноукраїнському варіанті. *Луцька замкова книга 1560–1561 рр.* / В. М. Мойсієнко, В. В. Поліщук; [відп. ред. В.В. Німчук]. Луцьк, 2013. С. 64–148.

9. Німчук В. В. Прийменник. *Історія української мови. Морфологія* / С. П. Бевзенко, А. П. Грищенко, Л. Б. Лукінова [та ін.]. Київ: Наук. думка, 1978. С. 413–448.
10. Німчук В. В. Синтаксичні функції прийменників. *Історія української мови. Синтаксис* / Г. П. Арполенко, А. П. Грищенко, В. В. Німчук [та ін.]. Київ: Наук. думка, 1983. С. 131–230.
11. Сивокозова Т. Вербалізація поняття "шлях руху" в староукраїнській мові XVII–XVIII ст. *Українська мова*. 2017. № 4. С. 78–87.
12. Сивокозова Т. В. Структурно-семантична диференціація прийменниково-субстантивних комплексів локативного й темпорального значень у пам'ятках української мови XVII–XVIII ст. зі Східного Полісся: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України, Ін-т укр. мови. Київ, 2017. 19 с.
13. Словарь української мови: [у 4 т.] / збір. ред. журн. "Киевская Старина"; упоряд., з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. [Репр. відтворення вид. 1907–1909 рр.]. Київ: Вид-во АН УРСР, 1959. Т. 3. 506 с.
14. Словник української мови: у 20 т. Т. 1–13. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=71646&page=2254> (дата звернення: 09.03.2023).
15. Смотрицький Г. Ключь црства небесного, и нашеє християнское дховное власти нерешимы оузель. Смотрицький Г. *Ключь Царства Небесного* / підгот. до вид. В. М. Мойсієнко, В. В. Німчук. Житомир, 2005. С. 21–28.
16. Титовъ А. Дневникъ Николая Ханенко (1719–1723 и 1754 г.). *Киевская старина*. 1896. Т. LIV. № 8. С. 151–196.
17. Українська поезія: кінець XVI – початок XVII ст. / упоряд. В. П. Колосова, В. І. Кречотень. Київ: Наук. думка, 1978. 430 с.
18. Царалунга І. Вижвівська книга XVII століття – цінне джерело для вивчення західнополіського діалекту в діахронії. *Акти Вижвівської міської книги XVII ст.* / упоряд. І. Б. Царалунга; відп. ред. В. М. Мойсієнко. Житомир, 2015. С. 5–55.
19. Чепіга І. П. Деякі синтаксичні явища в мові Пересопницького Євангелія. *Українська мова*. 2001. № 1. С. 31–34.
20. Щербатюк Г. Х. Другорядні члени речення. *Історія української мови. Синтаксис* / Г. П. Арполенко, А. П. Грищенко, В. В. Німчук [та ін.]. Київ: Наук. думка, 1983. С. 70–92.
21. Ящук Л. В. Кременецька земська книга 1578 року як джерело історії української мови. *Кременецька земська книга 1578 року* / підгот. до вид. Л. В. Ящук. Кременець: Кремен.-Почаїв. держ. іст.-архитектур. заповідник, 2018. С. 5–52.
22. Moser M. Die polnische, ukrainische und weissrussische Interferenzschicht im russischen Satzbau des 16. und 17. Jahrhunderts. Series: Schriften über Sprachen und Texte. Frankfurt am Main etc., 1998. 398 S.
23. Słownik polszczyzny XVI wieku / red. naczelny Maria Renata Mayenowa. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu badań literackich PAN, 2004. Vol. 32. 522 + 12 s.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Bohoslovskiyi traktat Kyryla Trankviliona Stavrovetskoho "Zertsalo bohoslovii" (Pochaiv 1618) [Theological treatise "Mirror of theology" by Kyrylo Tranquilion Stavrovetskyi] (2021). Facsimile edition, transliterated and scient.analyzed / V. Moisiienko (ed.). Lviv: Vyd-vo UKU. 616 p. [in Old Ukrainian].
2. Horodenska, K. (2004). Sluzhbovi slova-morfemy [Functional words-morphemes]. Vykhoanets I. R., Horodenska K. H. *Teoretychna morfolohiia ukrainskoi movy* / I.R. Vykhoanets (ed). Kyiv: Pulsary. P. 328–373. [in Ukrainian]
3. Dnevnik Yakova Markovycha (1913). [Diary of Yakov Markovych]. Vol. 4: 1735–1740 years / published by V. Modzalevskiyi. Kyiv; Lviv: NTSh. VIII, 385 p. [in Old Ukrainian].

4. Dnevnik heneralnaho khorunzhaho Nykolaia Khanenka (1884). [Diary of Chief Vexillifer Mykola Khanenko]. 1727–1753 hh. Kyiv: Typohrafiia H. T. Korchak-Novytskaho. 524 p. [in Old Ukrainian].
5. Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy [Etymological dictionary of the Ukrainian language]: in 7 vol / Melnychuk O. S. (ed.) Kyiv: Nauk. dumka, 1982–2012. Vol. 1–6. [in Ukrainian].
6. Melnychuk, O. S. (1966). Syntaksys [Syntax]. *Vstup do porivnialno-istorychnoho vyvchennia slovianskykh mov* / ed. by O. S. Melnychuk. Kyiv: Nauk. dumka. P. 335–449. [in Ukrainian].
7. Moisiienko, V. (2004). Akty Zhytomyrskoho uriadu kintsia 16 pochatku 17 st. – vazhlyve dzherelo vyvchennia tohochasnoi ukrainskoi literaturno-pysemnoi movy [Acts of the Zhytomyr government of the end of the 16th beginning of the 17th century as an important source for the study of the Ukrainian literary and written language]. *Akty Zhytomyrskoho hrodskoho uriadu: 1590 r., 1635 r.* / ed. by V. M. Moisiienko. Zhytomyr. P. 5–41. [in Ukrainian].
8. Moisiienko, V. (2013). Lutska zamkova knyha 1560–1561 rr. yak vidobrazhennia ofitsiinoi "ruskoi movy" VKL seredyny 16 st. u ii pivnichnoukrainskomu varianti [The Lutsk Castle Book of 1560–1561 as a reflection of the official "Ruthenian language" of the GDL in the middle of the 16th c. in its northern Ukrainian version]. *Lutska zamkova knyha 1560–1561 rr.* / V. M. Moisiienko, V. V. Polishchuk; [ed. by V.V. Nimchuk]. Lutsk. P. 64–148. [in Ukrainian].
9. Nimchuk, V. V. (1978). Pryimennyk [Preposition]. *Istoriia ukrainskoi movy. Morfolohiia* / S. P. Bevzenko, A. P. Hryshchenko, L. B. Lukinova [et al.]. Kyiv: Nauk. dumka. P. 413–448. [in Ukrainian].
10. Nimchuk, V. V. (1983). Syntaksychni funktsii pryimennykiv [The syntactic functions of prepositions]. *Istoriia ukrainskoi movy. Syntaksys* / H. P. Arpolenko, A. P. Hryshchenko, V. V. Nimchuk [et al.]. Kyiv: Nauk. dumka. P. 131–230. [in Ukrainian].
11. Syvokozova, T. (2017). Verbalizatsiia poniattia "shliakh rukhu" v staroukrainskii movi XVII–XVIII st. [Verbalization of the concept "the way of movement" in ancient Ukrainian language of 17th – 18th centuries]. *Ukrainska mova*. 4. P. 78–87. [in Ukrainian].
12. Syvokozova, T. V. (2017). Strukturno-semantychna dyferentsiatsiia pryimennykovo-substantyvnykh kompleksiv lokatyvnoho y temporalnoho znachen u pamiatkakh ukrainskoi movy XVII–XVIII st. zi Skhidnoho Polissia [Structural and semantic differentiation of prepositional-substantive complexes of locative and temporal meanings in the records of the Ukrainian language of the 17–18 c. from Eastern Polissia]: PhD(c) thesis abstract: 10.02.01 / NAN Ukrainy, In-t ukr. movy. Kyiv, 2017. 19 s. [in Ukrainian]
13. Slovar ukrainskoi movy [The dictionary of the Ukrainian language] (1959): [in 4 vol.] / zibr. red. zhurn. "Kyevskaia Staryna"; arrangement and editing B. Hrinchenko. [Repr. issuse. 1907–1909 rr.]. Kyiv: Vyd-vo AN URSS. Vol. 3. 506 p. [in Ukrainian].
14. Slovnyk ukrainskoi movy [The dictionary of the Ukrainian language]: in 20 vol. Vol. 1–13. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=71646&page=2254> (reference date: 09.03.2023). [in Ukrainian].
15. Smotrytskyi, H. (2005). Kliuch tsrstva niebiesnoho... [The key to the Kingdom of Heaven]. Smotrytskyi H. *Kliuch Tsarstva Nebesnoho* / ed. by V.M. Moisiienko, V.V. Nimchuk. Zhytomyr. Pp. 21–28. [in Old Ukrainian].
16. Titov, A. (1896). Dnevnik Nykolaia Khanenka (1719–1723 i 1754 h.) [[Diary of Mykola Khanenko (1719–1723 and 1754)]. *Kyevskaia starina*. Vol. LIV. 8. P. 151–196. [in Old Ukrainian].
17. Ukrainska poeziia: kinets 16 – pochatok 17 st. (1978). [Ukrainian poetry: the end of the 16th – the beginning of the 17th c.] / arranged by V. P. Kolosova, V.I. Krekoten. Kyiv: Nauk. dumka. 430 p. [in Old Ukrainian].

18. Tsaralunha, I. (2015). Vyzhivska knyha 17 stolittia – tsinne dzherelo dlia vyvchennia zakhidnopoliskoho dialektu v diakhronii [The Vyzhiv book of the 17th century is a valuable source for the study of the Western Polissia dialect in diachrony]. *Akty Vyzhivskoi miskoi knyhy 17 st.* / arranged by I. B. Tsaralunha; V. M. Moisiienko (eds). Zhytomyr. Pp. 5–55. [in Ukrainian].
19. Chepiha, I. P. (2001). Deiaki syntaksychni yavyscha v movi Peresopnytskoho Yevanheliia [Some syntactic phenomena in the language of the Peresopnytsky Gospel]. *Ukrainska mova*. 1. P. 31–34. [in Ukrainian].
20. Shcherbatiuk, H. Kh. (1983). Druhoriadni chleny rechennia [Secondary parts of the sentence]. *Istoriia ukrainskoi movy. Syntaksys* / H. P. Arpolenko, A. P. Hryshchenko, V. V. Nimchuk [et al.]. Kyiv: Nauk. dumka. P. 70–92. [in Ukrainian].
21. Yashchuk, L. V. (2018). Kremenetska zemska knyha 1578 roku yak dzherelo istorii ukrainskoi movy [Kremenets zemstka book of 1578 as a source of the history of the Ukrainian language]. *Kremenetska zemska knyha 1578 roku* / ed. by L.V. Yashchuk. Kremenets: Kremen.-Pochaiv. derzh. ist.-arkhitektur. zapovidnyk. P. 5–52. [in Ukrainian].
22. Moser, M. (1998). Die polnische, ukrainische und weissrussische Interferenzschicht im russischen Satzbau des 16. und 17. Jahrhunderts [Polish, Ukrainian and Belarusian interference layer in Russian sentence structure of the 16th and 17th centuries]. Series: Schriften über Sprachen und Texte. Frankfurt am Main etc. 398 p. [in German].
23. Słownik polszczyzny 16 wieku (2004). [Dictionary of the Polish language of the 16th century] / ed. by Maria Renata Mayenowa. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu badań literackich PAN. Vol. 32. 522 + 12 p. [in Polish].

Стаття надійшла до редколегії: 30.04.2023

Схвалено до друку: 26.05.2023